

TA'LIM JARAYONIDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING SAMARALI OMILLARI

Toshtemirova Sarvinoz Obidovna

Samarqand davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada ta'lim jarayonida oila va maktab hamkorligini takomillashtirishning samarali omillari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik o'quvchilarning akademik muvaffaqiyati, shaxsiy kamoloti va ijtimoiy-emotsional rivojlanishining muhim omili sifatida e'tirof etilmoqda. Xulosa qismida oila-maktab hamkorligini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Oila-maktab hamkorligi, ta'lim jarayoni, PPCT modeli, ijobiy fikr-mulohaza, o'z-o'zini tartibga solish, hamkorlik omillari.

Kirish

Ta'lim jarayonida oila va maktab hamkorligi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishining asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogika fanida ta'lim endilikda faqat maktab doirasi bilan chegaralanmay, balki oila va jamiyatning o'zaro hamkorlikdagi faoliyati natijasida amalga oshishi tan olingan. Xususan, oila, maktab va mahalla hamkorligi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, ta'lim motivatsiyasi va psixologik barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham oila va maktab hamkorligini mustahkamlash dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Oila va maktab o'rtasidagi samarali hamkorlik o'quvchilarning aqliy qobiliyatlari, akademik natijalari va shaxsiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu hamkorlikni takomillashtirishning samarali omillarini aniqlash va ilmiy asoslash dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Oila va maktab hamkorligi muammosi pedagogika va psixologiyada turli nazariy yondashuvlar asosida o'rganilgan. Tadqiqotlarda eng ko'p qo'llaniladigan nazariy asoslar qatoriga Bronfenbrennning bioekologik nazariyasi, Burdieu, Coleman va Lareau tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy kapital nazariyasi, Epsteinning "o'zaro ta'sir doiralari" modeli hamda Moll va boshqalarning "bilim fondlari" konsepsiyasi kiradi.

Bronfenbrennning PPCT modeli (Proximal Process-Person-Context-Time) oila-maktab hamkorligini tizimli tahlil qilish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu model shaxs rivojlanishi shaxs va muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida yuz berishini ta'kidlaydi. Modelga ko'ra, oila, maktab va jamiyat mikro tizimlar sifatida o'quvchining bevosita muhitini tashkil qiladi, ular o'rtasidagi o'zaro aloqalar esa mezo tizimni tashkil etadi. Oila-maktab hamkorligi aynan mezo tizim doirasida amalga oshadi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, xalqaro va mahalliy tajribalarni taqqoslash hamda nazariy modellarni umumlashtirish usullari qo'llanildi. Tahlil uchun ScienceDirect, ERIC, Taylor & Francis hamda mahalliy ilmiy nashrlarda 2020–2026 yillarda nashr etilgan tadqiqotlar tanlab olindi.

Natijalar

ScienceDirect platformasida chop etilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, oila-maktab hamkorligi o'quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy va barqaror ta'sir ko'rsatadi. 1473 ta oila ishtirokida o'tkazgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, oila-maktab hamkorligi o'quvchilarning ikki semestr davomidagi o'quv natijalarini sezilarli darajada yaxshilagan.

O'qituvchining ijobiy fikr-mulohazasining vositachilik roli.

O'qituvchilarning ijobiy fikr-mulohazasi oila-maktab hamkorligi va o'quvchi muvaffaqiyati o'rtasidagi bog'liqlikda muhim vositachi rol o'ynashi aniqlangan. Birinchi semestrda ushbu omil to'liq vositachi, ikkinchi semestrda esa qisman

vositachi sifatida namoyon bo'lgan . Oila-maktab hamkorligi o'qituvchilarning o'quvchilarga nisbatan ijobiy munosabatini kuchaytiradi va bu orqali o'quv natijalariga ta'sir qiladi.

O'quvchining o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatining moderatsion ta'siri. O'quvchilarning o'z-o'zini tartibga solish qobiliyati oila-maktab hamkorligining ijobiy fikr-mulohazaga ta'sirini ijobiy yo'nalishda moderatsiya qiladi. O'z-o'zini tartibga solish qobiliyati yuqori bo'lgan o'quvchilarda oila-maktab hamkorligining ta'siri kuchliroq namoyon bo'ladi .

Hamkorlikning adolatli va talabga asoslangan shakllari. Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlarida 1002 nafar ota-ona ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, oila-maktab hamkorligiga oid institutsional amaliyotlar ota-onalarning ta'lim darajasidan qat'i nazar, ularning ta'lim jarayonidagi ishtirokini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim darajasi past bo'lgan ota-onalar jamiyatni rivojlantirish siyosati va maxsus qo'llab-quvvatlash choralari yuqori baholaydilar. Bu esa hamkorlikning talabga asoslangan, differensiallashgan shakllarini ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi.

Samarali hamkorlikning to'rt o'lchovi. COVID-19 pandemiyasi davrida Kaliforniyadagi 14 maktabda o'tkazilgan tadqiqot samarali oila-maktab hamkorligining to'rt o'lchovini aniqladi:

- 1) sinfning yashash xonasida bo'lishi (ta'lim muhitining uy sharoitiga moslashuvi);
- 2) kuchli tomonlarga asoslangan ochiq muloqot;
- 3) ijtimoiy va emotsional qo'llab-quvvatlash;
- 4) faol hamkorlik . Ushbu omillar oila va o'qituvchilar o'rtasida o'zaro tushunish va empatiyani kuchaytiradi.

Oila va maktab hamkorligini takomillashtirishning samarali omillari tizimli va ko'p bosqichli xarakterga ega. Bronfenbrennning PPCT modeli asosida olib borilgan tadqiqotlar oila-maktab hamkorligi o'quvchining

rivojlanish konteksti sifatida muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi . Ushbu hamkorlikning ta'sir mexanizmlarini tushunish uchun quyidagi jihatlarni alohida ta'kidlash lozim:

Birinchidan, oila-maktab hamkorligi o'qituvchilarning kasbiy munosabatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar bilan samarali muloqot va hamkorlik o'qituvchilarning ishga bo'lgan qiziqishini va qoniqishini oshiradi, bu esa o'z navbatida o'quvchilarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi . O'qituvchining ijobiy fikr-mulohazasi esa o'quvchilarning o'z kuchli va zaif tomonlarini anglashiga, o'quv motivatsiyasini oshirishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, hamkorlik samaradorligida o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, xususan, o'z-o'zini tartibga solish qobiliyati muhim rol o'ynaydi. O'z-o'zini tartibga solish qobiliyati rivojlangan o'quvchilar tashqi omillar, jumladan, o'qituvchi fikr-mulohazasidan samaraliroq foydalana oladilar . Bu esa oila-maktab hamkorligi jarayonida o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, xalqaro tajriba tahlili oila-maktab hamkorligining turli modellari mavjudligini ko'rsatadi. AQShda NNPS modeli, Buyuk Britaniyada ota-onalarning o'quv yordamchilari sifatida ishtiroki, Yaponiyada PTA tashkilotlari, Avstraliya va Singapur kabi davlatlarda esa NNPS modelining mahalliy sharoitga moslashtirilgan shakllari qo'llanilmoqda . Ushbu tajribalarni o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish O'zbekiston ta'lim tizimida oila-maktab hamkorligini takomillashtirishning muhim yo'nalishi bo'lishi mumkin.

To'rtinchidan, hamkorlikni adolatli va inklyuziv qilish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim darajasi past bo'lgan ota-onalar hamkorlik jarayonida ko'proq qo'llab-quvvatlashga muhtoj va ularga yo'naltirilgan chora-tadbirlar samarali bo'ladi . Bu esa hamkorlik dasturlarini ishlab chiqishda differensial yondashuvni talab qiladi.

Beshinchidan, zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar oila-maktab hamkorligida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Pandemiya davridagi tajriba

masofaviy hamkorlik shakllarining samaradorligini ko'rsatdi. Elektron platformalar, onlayn uchrashuvlar va raqamli muloqot vositalari ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida doimiy aloqani ta'minlash imkonini beradi.

Xulosa

Ta'lim jarayonida oila va maktab hamkorligini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga olgan tizimli ishni talab qiladi:

1. Kuchli tomonlarga asoslangan ochiq muloqotni yo'lga qo'yish – ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida doimiy, konstruktiv va ijobiy muloqot muhitini yaratish;
2. O'quvchilarning o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatini shakllantirish – ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil o'rganish, o'z faoliyatini rejalashtirish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirish;
3. Adolatli va talabga asoslangan yondashuvni amalga oshirish – turli ijtimoiy va ta'limiy darajadagi oilalar ehtiyojlarini hisobga olgan holda differensiallashtirilgan hamkorlik dasturlarini ishlab chiqish;
4. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish – masofaviy muloqot va hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Oila va maktab hamkorligining o'smirlar aqliy rivojlanishiga ta'siri. Oila, xotin-qizlar va ijtimoiy hayot elektron ilmiy jurnali, 2025.
2. The relationship between family-school-community collaboration and students' academic achievement: A Moderated Mediation Model. ScienceDirect, 2025.
3. Choriyeva, D. I. Qizlar tarbiyasida mahalla–oila–maktab hamkorligi mexanizmlari. Zenodo, 2026.
5. Oila va maktab integratsiyasining shaxs kamolotiga ta'siri. Zenodo, 2026.

6. Levinson, A., Nguyen, J., & Barron, B. Four Dimensions of Equity-Oriented Family-School Partnerships. Taylor & Francis, 2025.

7. Pusztai, G., Bacskai, K., Ceglédi, T., Kocsis, Z., & Hine, M. Mission Possible? Institutional Family-School-Community Partnership Practices and Parental Involvement. Social Sciences, 2025.

8. Yamauchi, L. A., Ponte, E., Ratliffe, K. T., & Traynor, K. Theoretical and Conceptual Frameworks Used in Research on Family-School Partnerships. School Community Journal, 2017.